

*Костогриз Я. О.,**кандидат юридичних наук,**перший заступник керівника**Солом'янської окружної прокуратури міста Києва*

РОЗШИРЕННЯ ТРУДО-ПРАВОВИХ МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Анотація. Розширення трудо-правових можливостей для запобігання корупції є важливим аспектом у забезпеченні прозорості та підзвітності в різних сферах суспільного життя. У статті досліджується, як трудо-правові заходи можуть сприяти зниженню корупційних ризиків та покращенню функціонування державних і приватних інститутів. Впровадження ефективного трудового законодавства, забезпечення справедливих умов праці, захист прав працівників і посилення контролю за дотриманням трудових норм є ключовими елементами у боротьбі з корупцією.

Автор аналізує зв'язок між трудовим правом та антикорупційними заходами, підкреслюючи важливість соціальної підзвітності та участі громадян у процесах прийняття рішень. Розширення правових можливостей включає використання законів і прав для посилення контролю над життям безправних груп населення, що сприяє підвищенню їхньої захищеності та участі у боротьбі з корупцією. Особлива увага приділяється аналізу ролі трудового права в освіті, охороні здоров'я, бюджетуванні та правосудді.

Дослідження також розглядає, як агентства з розвитку, уряди та громадянське суспільство можуть інтегрувати трудо-правові заходи у свої антикорупційні стратегії. Висвітлюється важливість формальних і неформальних систем правосуддя та демократичного врядування в забезпеченні ефективної боротьби з корупцією.

У статті наводяться приклади успішних ініціатив та практик, які демонструють ефективність розширення трудо-правових можливостей у зниженні корупції. Завдяки системному підходу до впровадження трудових стандартів та захисту прав працівників, можна досягти значних результатів у зміцненні верховенства права та забезпеченні соціальної справедливості.

Ключові висновки та рекомендації спрямовані на покращення координації між різними зацікавленими сторонами та підвищення ефективності антикорупційних заходів через інтеграцію трудо-правових підходів. Автор підкреслює, що не тільки посилення правових можливостей, але й активне використання трудо-правових засобів є критично важливими для успішної боротьби з корупцією.

Ключові слова: корупція, трудо-правові можливості, юридична освіта, трудові права, захист прав працівників, корупційні ризики, соціальна підзвітність, безоплатна правова допомога.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві боротьба з корупцією є одним із ключових викликів для багатьох країн. Ефективне розширення трудо-правових можливостей відіграє важливу роль у запобіганні корупції та сприянні підзвітності в різних сферах. Впровадження та забезпечення дотримання справедливих трудових стандартів, захист прав працівників, посилення контролю за виконанням трудового законодавства

та створення умов для соціальної підзвітності можуть суттєво знизити ризики корупційних дій.

Стан дослідження. Дослідженню питань запобігання та протидії корупції приділено достатню увагу українськими вченими. Зокрема, досліджували О.А. Гусар, Н.А. Абузярова, М.В. Преснякова, А.В. Габова, О.А. Ястребова, Д.С. Зайков, Л.П. Амелічева, О. М. Ярошенко. Проте окремі проблемні аспекти цього деструктивного явища недостатньо досліджені та вивчені.

Метою статті є дослідження значення та вплив трудо-правових заходів на запобігання корупції, аналізує їх взаємозв'язок з правовими можливостями та пропонує рекомендації для урядів, агенцій з розвитку та громадянського суспільства щодо підвищення ефективності антикорупційних зусиль.

Вклад основного матеріалу. Посилення правових можливостей означає використання законів і прав для посилення контролю відносно безправних груп населення над своїм життям. Ця сфера, що розвивається, перетинається з соціальною підзвітністю, але акцентує увагу на законах і правах. Розширення правових можливостей може допомогти приборкати корупцію та сприяти підзвітності в освіті, охороні здоров'я, бюджетуванні, формальних і неформальних системах правосуддя та демократичному врядуванні. Однак, не тільки посилення правових можливостей допоможе запобігти корупції. Важливу роль у цьому відіграють також трудо-правові засоби. Ефективна трудова політика, що включає захист прав працівників, забезпечення справедливих умов праці та посилення контролю за виконанням трудового законодавства, сприяє зниженню рівня корупції. Агенції з розвитку, уряди та громадянське суспільство повинні враховувати багато способів, якими розширення правових можливостей та трудо-правові засоби можуть сприяти антикорупційним зусиллям [1].

Зауважимо, що посилення трудо-правових можливостей полягає в тому, щоб допомогти людям знати, використовувати та формувати закон. Так, посилення трудо-правових можливостей допомагає розбудовувати спроможність і силу людей покращувати своє життя, наприклад, підвищуючи і захищаючи їхні доходи та майно або отримуючи більший доступ до охорони здоров'я та освіти. Це може включати боротьбу з корупцією як у прямій, так і в непрямій формі, оскільки корупція часто є перешкодою на шляху до таких цілей.

Крім того, розширення трудо-правових можливостей може допомогти людям, особливо бідним і маргіналізованим, використовувати закон для захисту своїх прав, які часто порушуються внаслідок корупції. Люди можуть відстоювати свої права через процеси соціальної підзвітності, які спрямовані на контроль за державними службовцями та державними службами, або ж вони можуть звертатися до суду чи адміністративних органів.

Необхідно наголосити і на тому, що посилення трудо-правових можливостей також дає людям можливість відстоювати та впроваджувати зміни в законах, правилах, системах та нормативних актах таким чином, щоб покращити їхню здатність користуватися своїми правами людини та жити краще. Організації громадянського суспільства є провідними промоутерами діяльності з посилення трудо-правових можливостей, хоча державні установи також можуть відігравати певну роль. Донори повинні підтримувати розширення трудо-правових можливостей як багатогранний засіб обмеження корупції, часто в контексті галузевих програм [3].

Посилення трудо-правових можливостей визначається як використання законів і прав спеціально для посилення контролю відносно безправних груп населення над своїм життям – або, коротше кажучи, як допомога людям знати, використовувати і формувати закон. Зростання популярності цієї концепції частково пов'язане з дослідженнями та аналізом, проведеними такими організаціями [4], як:

- Азійський фонд і Азійський банк розвитку;
- фонд Карнегі за міжнародний мир;
- комісія з розширення правових можливостей бідних;
- Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй;
- Міжнародна організація з розвитку і права;
- ініціатива «Справедливість у відкритому суспільстві»;
- Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй;
- Інститут розвитку зарубіжних країн;
- Міжнародний інститут навколишнього середовища і розвитку, а також провідні науково-дослідні центри з питань охорони здоров'я [2].

Так само юридична освіта відіграє дедалі помітнішу роль у діяльності міжнародних інституцій. Це стосується багатьох ініціатив, які здійснюються у зв'язку з секторальною роботою щодо доступу до правосуддя, неформальних систем правосуддя, місцевого самоврядування, освіти, охорони здоров'я, природних ресурсів та інших сфер. Термін «розширення трудо-правових можливостей» часто не використовується при описі таких ініціатив, навіть якщо вони пов'язані з діяльністю з посилення правової обізнаності. Однак багато установ, включаючи національні та міжнародні неурядові організації (НУО), чітко використовують цей термін. Наведемо лише кілька прикладів:

- Ініціатива «Справедливість» Фундації «Відкрите суспільство»,
- Програма громадського здоров'я,
- Міжнародна організація права розвитку,
- Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй,
- Інститут прав людини ім. Бернштейна юридичного факультету Нью-Йоркського університету скликав у 2018 році дослідницький семінар і конференцію з трудо-правових можливостей і продовжує працювати в цій галузі [3].

Незалежно від того, чи використовується цей термін, чи ні, безліч досліджень і проектів надають переконливі докази того, що заходи з правової освіти можуть допомогти у боротьбі з корупцією.

Розширення трудо-правових можливостей на практиці може набувати різних форм:

- Асоціація фермерів допомагає своїм членам отримати більший контроль над своєю землею, збільшуючи їхні доходи [2].

– Місцева жіноча організація використовує законодавство та адвокацію для боротьби з домашнім насильством, посилюючи фізичну безпеку та незалежність дружин у регіоні [8].

– Ринкові торговці ведуть переговори про право працювати легально і без утисків, захищаючи свої засоби до існування [2].

– Параюристи (не юристи зі спеціалізованими юридичними знаннями та навичками, які дозволяють їм навчати або допомагати вразливим верствам населення з трудо-правових питань) допомагають незаможним підсудним, яких часто несправедливо ув'язнюють або роками тримають у в'язниці без суду і слідства, домогтися справедливого судового розгляду або свободи [5].

Посилення трудо-правових можливостей значною мірою відображає концепцію нобелівського лауреата, економіста Амартії Сена про «розвиток як свободу» [9]. Вона передбачає збільшення свободи людей покращувати своє життя та жити, не обтяжуючись несправедливими обмеженнями. «Свобода» означає, що люди отримують більший контроль над власним життям. Наприклад, якщо реалізація прав сприяє розширенню прав і можливостей жінок або економічному розвитку, це явище тотожне юридичному розширенню прав і можливостей. Влада більше, ніж право Тим не менш, часто саме влада – навіть більше, ніж право – є ключовим компонентом розширення трудо-правових можливостей, оскільки люди здійснюють або отримують більший контроль над своїм життям (або свободу в ньому) завдяки юридичній освіті. Ця влада може впливати зі знання, використання та формування закону, а також з важливих додаткових видів діяльності, таких як організація навколо питань, що становлять спільний інтерес. Влада, навіть більше, ніж право, є ключовим компонентом посилення трудо-правових можливостей.

Тобто посилення трудо-правових можливостей є одночасно і процесом, і метою. Процес включає в себе відносно безправних людей (та/або їхніх союзників), які прагнуть посилити контроль над своїм життям. Досягнення такого посиленого контролю є метою. Посилення трудо-правових можливостей під іншими назвами Агенції з розвитку, уряди та НУО часто не характеризують свої програми з точки зору посилення трудо-правових можливостей, навіть якщо вони фактично проводять або підтримують таку роботу. Натомість вони використовують інші терміни та інструменти, які частково або повністю перетинаються з цим поняттям. Ці терміни та інструменти включають правову допомогу, розвиток параюристів, доступ до правосуддя, право суспільних інтересів, соціальну підзвітність, моніторинг надання послуг та залучення громадян до діяльності органів місцевого самоврядування або бюджетування. Спільним елементом, як явним, так і неявним, є те, що людям допомагають дізнатися про закон чи свої права або діяти відповідно до них, а також реформувати законодавство [6].

Можна стверджувати про наявний взаємозв'язок між розширенням трудо-правових можливостей та соціальною підзвітністю. Оскільки, ґрунтуючись на багаторічному досвіді роботи у цій сфері та визначеннях, запропонованих багатьма практиками, ми вважаємо, що підходи до розширення трудо-правових можливостей та соціальної підзвітності значною мірою перетинаються, оскільки соціальна підзвітність, принаймні неявно, часто передбачає, що люди дізнаються про свої права на охорону здоров'я, освіту та інші державні послуги та діють у відповідності до них. Але й інші точки зору також заслуговують на увагу.

У контексті порушеної теми варто говорити, що правова допомога є однією з підгруп посилення трудо-правових можливостей. Визначення безоплатної правової допомоги можуть відрізнятися, але в основі цієї концепції зазвичай лежить надання безкоштовних або недорогих консультацій, представництва чи іншої допомоги малозабезпеченим клієнтам. У деяких контекстах це визначення правової допомоги обмежує поняття до допомоги обвинуваченим у кримінальних справах, що розглядаються судами. У таких юрисдикціях термін «безоплатні правові послуги» застосовується до цивільних справ, що розглядаються як судами, так і іншими судовими органами, наприклад, земельними або трудовими трибуналами [2].

Водночас, посилення трудо-правових можливостей є ширшим поняттям, ніж правова допомога або правові послуги. У багатьох країнах правову допомогу надають виключно адвокати. Однак у багатьох суспільствах таку допомогу все частіше надають параюристи. Незважаючи на це, розширення трудо-правових можливостей є набагато ширшим поняттям, ніж правова допомога або юридичні послуги. У багатьох або навіть у більшості випадків воно охоплює процеси, форуми, права та цілі, які виходять за межі компетенції судів, а отже, і за межі вузького розуміння сектору правосуддя [7]. Посилення трудо-правових можливостей не обов'язково передбачає залучення адвокатів або параюристів, оскільки деякі програми допомагають людям знати свої права і діяти відповідно до них навіть без участі таких суб'єктів (хоча, як зазначалося, параюристи становлять зростаюче джерело послуг з посилення трудо-правових можливостей у багатьох країнах).

Висновки. Посилення трудо-правових можливостей відіграє багатогранну позитивну роль у стримуванні корупції та інших аспектах підвищення підзвітності. Заходи з посилення трудо-правових можливостей загалом і спрямовані на боротьбу з корупцією зокрема можуть включати організацію громад, мобілізацію ЗМІ та політично грамотні зусилля із залучення ключових посадових осіб та інших впливових осіб. Посилення трудо-правових можливостей впливає переважно на дрібну, а не на велику корупцію. Боротьба з корупцією може бути явною (хоча й не виключною) метою таких програм. Вона також може бути неявною метою або навіть побічним продуктом більш загальних заходів з навчання.

Таким чином, ефективна робота в сфері антикорупційного правосуддя часто відбувається в тандемі з державними органами, щоб допомогти відновити справедливість для людей у певній країні. Насправді, така співпраця може сприяти і сприяє досягненню державних цілей щодо таких пріоритетів, як створення більш справедливої системи правосуддя та – допомагаючи людям зрозуміти відповідні права та закони – покращення надання послуг. Вона не лише виявляє інституційні слабкості, але й може сприяти підвищенню інституційної ефективності.

Література:

1. Golub, S. The legal empowerment alternative. In Promoting the rule of law abroad: In search of knowledge, Carothers, T. (ed.). Washington, DC: Carnegie Endowment for International Peace. 2006.

2. Golub, S. Using legal empowerment to curb corruption and advance accountability. URL: <https://www.u4.no/publications/using-legal-empowerment-to-curb-corruption-and-advance-accountability.pdf>
3. Schaaf, M. Social accountability and legal empowerment for quality maternal health care. PhD diss., Columbia University. 2018.
4. Golub, S., ed. Legal empowerment: Practitioners' perspectives. Rome: International Development Law Organization. 2010a.
5. Pande, S. The right to information and societal accountability: The case of the Delhi PDS campaign. IDS Bulletin. 2008. 38(6): 47–55.
6. Maru, V. Allies unknown: Social accountability and legal empowerment. Health and Human Rights. 2010. 12(1): 83–93.
7. Landell-Mills, P. Citizens against corruption: Report from the front line. Partnership for Transparency Fund and Troubadour Publishing. 2013.
8. IDLO (International Development Law Organization). Accessing justice: Models, strategies and best practices on women's empowerment. Rome: IDLO. 2013.
9. Sen, A. Development as freedom. New York: Alfred Knopf. 1999.

Kostohryz Ya. Expanding labor and legal opportunities to prevent corruption

Summary. Expanding labor and legal opportunities for preventing corruption is an important aspect of ensuring transparency and accountability in various spheres of public life. This article explores how labor and legal measures can help reduce corruption risks and improve the functioning of public and private institutions. Implementing effective labor legislation, ensuring fair working conditions, protecting workers' rights and strengthening control over compliance with labor standards are key elements in the fight against corruption.

The author analyzes the relationship between labor law and anti-corruption measures, emphasizing the importance of social accountability and citizen participation in decision-making processes. Legal empowerment includes the use of laws and rights to strengthen control over the lives of disenfranchised groups, which contributes to their protection and participation in the fight against corruption. Particular attention is paid to analyzing the role of labor law in education, health, budgeting and justice.

The study also looks at how development agencies, governments and civil society can integrate labor law measures into their anti-corruption strategies. The paper highlights the importance of formal and informal justice systems and democratic governance in ensuring effective anti-corruption.

The article provides examples of successful initiatives and practices that demonstrate the effectiveness of labor and legal empowerment in reducing corruption. A systematic approach to the implementation of labor standards and protection of workers' rights can achieve significant results in strengthening the rule of law and ensuring social justice.

Key conclusions and recommendations are aimed at improving coordination between different stakeholders and increasing the effectiveness of anti-corruption measures through the integration of labor and legal approaches. The author emphasizes that not only strengthening legal capacities, but also the active use of labor-legal means are critical for the successful fight against corruption.

Key words: corruption, labor-legal opportunities, legal education, labor rights, protection of employees' rights, corruption risks, social accountability, free legal aid.